

ถอดบทเรียนนักวิจัย

โครงการวิจัย

‘การศึกษาระบบหนังสือหมุนเวียน ในโรงเรียนประถมศึกษาขนาดเล็ก’

The Study of Book Sharing System in Small Primary Schools

การศึกษานี้ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยจาก

สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ

อ่านรายละเอียดผลการวิจัยได้ใน

<http://www.bflybook.com/BookSharingSystem.aspx>

: มัทนา วงศ์ศิริวัฒน์

ระหว่างดำเนินการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยสังเกตเห็นปรากฏการณ์ของระบบการศึกษา ระบบหนังสือ และระบบสังคมไทยที่ต้องนำมาพิจารณาหลายเรื่อง เมื่อพยายามสรุปบทเรียนอย่างพินิจพิเคราะห์ ทำให้ได้เห็นเหตุปัจจัยของปรากฏการณ์เหล่านี้ ดังที่สรุปไว้ตามรายละเอียดและแผนภาพความคิด ต่อไปนี้

ปรากฏการณ์ที่ ๑
หนังสือเด็กมีน้อย
ด้อยคุณภาพ
และราคาแพง

ผู้วิจัยพบปรากฏการณ์นี้ในช่วงเตรียมจัดหาหนังสือเพื่อใช้ในโครงการวิจัย โดยส่งจดหมายไปยังสำนักพิมพ์ต่างๆ ที่ผลิตหนังสือสำหรับเด็ก และได้รับความร่วมมือจากสำนักพิมพ์ส่งรายชื่อหรือตัวอย่างหนังสือมาให้ผู้วิจัย

จากนั้นผู้วิจัยขอให้กลุ่มผู้เชี่ยวชาญด้านวรรณกรรมเยาวชนคัด

เลือกหนังสือตามรายชื่อและตัวอย่างหนังสือที่ส่งมาให้พิจารณา และได้เลือกซื้อเพิ่มเติมจากร้านหนังสือและงานสัปดาห์หนังสือแห่งชาติประจำปีเลือกหนังสือได้เพียง ๓๑๑ ชื่อเรื่อง แบ่งใช้สำหรับกลุ่มที่ร่วมหมุนเวียนหนังสือกลุ่มละ ๓๘ เล่ม

จากประสบการณ์นี้ทำให้ผู้วิจัยได้ทราบว่า มีหนังสือที่มีเนื้อหาและรูปแบบเหมาะสมสำหรับเด็กวัยประถมศึกษาตอนปลายอยู่น้อยมากในท้องตลาด โดยหนังสือสำหรับเด็กส่วนใหญ่ที่ไม่สามารถนำมาใช้ในโครงการวิจัยฯ เนื่องจากความไม่เหมาะสมหลายด้าน เช่น

- มีเนื้อหาหรือข้อความที่อาจปลุกฝังนิสัยมักง่าย ฟุ้งเฟ้อ เห็นแก่ตัว เห็นแก่เงินและลาภยศ
- ใช้ภาษาไทยผิดอย่างร้ายแรง
- หนังสือการ์ตูนความรู้และสารคดี มักใช้ลายมือหรือแบบอักษรที่อ่านยาก และอาจกลายเป็นตัวอย่างทำให้เด็กเลียนแบบลายมือที่ไม่ดี
- มีรูปหรือข้อความส่อทางลามกอนาจาร และมีโฆษณาแฝงรูปแบบต่างๆ มากมาย
- ใช้หมึกพิมพ์ดำตามขอบหรือบริเวณที่เด็กต้องสัมผัสเมื่อเปิดอ่าน
- คุณภาพของรูปเล่มไม่เอื้อต่อการใช้หมุนเวียน เนื่องจากหนังสือไม่คงทน ขำรุคเสียวหาง่าย กระดาษหลุดออกเป็นแผ่น ไม่เหมาะแก่ธรรมชาติการใช้หนังสือของเด็ก

ปรากฏการณ์ที่ ๒ ไม่มีเครื่องมือมาตรฐาน เพื่อวัดความสามารถ ในการอ่าน และการเขียน ของนักเรียน ชั้นประถมศึกษา

ก่อนการเก็บข้อมูล ผู้วิจัยพยายามค้นหาวิธีการวัดความสามารถการอ่านเขียน แต่ไม่พบแบบทดสอบการอ่านหรือการเขียนที่ใช้สำหรับทดสอบการเรียนรู้ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาที่ได้ศึกษาคุณสมบัติการวัดต่างๆ โดยเฉพาะความเที่ยงและความตรง (Validity and Reliability) ทั้งที่ทักษะการอ่านเขียน เป็นทักษะสำคัญมากในการเรียนรู้ของนักเรียนวัยนี้

แบบทดสอบหรือมาตรฐานการเรียนรู้มักเป็นการเสนอแนะหรือประยุกต์ใช้โดยนักวิชาการในหน่วยงานท้องถิ่น เช่น ศึกษาพิเศษของเขตการศึกษาต่างๆ ซึ่งไม่ได้ศึกษาหรือทดสอบคุณสมบัติการวัดที่น่าเชื่อถือในที่สุด ผู้วิจัยได้พัฒนาแบบประเมินขึ้นเอง โดยสุ่มเลือกคำจากบัญชีคำใหม่ในบทเรียนและคำที่นักเรียนควรรู้ในช่วงชั้นที่ ๒ (ชั้นประถมศึกษาปีที่ ๔-๖) ตามหนังสือเรียนภาษาไทย ชุด พื้นฐานภาษา ของกระทรวง-ศึกษาธิการ จำนวนชุดละ ๒๐ คำ ทดสอบนักเรียนโดยอ่านออกเสียงและ

หรืออนุบาล อาจเป็นเพราะเด็กบางคนยังอ่านเขียนไม่คล่อง ทำให้ไม่สามารถอ่านหนังสือเล่มที่เป็นเรื่องราวมาก ภาพประกอบน้อย ซึ่งทางทฤษฎีแล้วเหมาะแก่วัยประถมศึกษาตอนปลายได้ ผู้วิจัยต้องคัดเลือกหนังสือบางเล่มที่มีเนื้อหาและรูปแบบต่ำกว่าวัยของนักเรียนกลุ่มเป้าหมาย

ปรากฏการณ์ที่ ๔ ไม่มีใครเหลียวแล ห้องสมุด ของโรงเรียน ประถมศึกษาจริงจัง

สภาพจริงของห้องสมุดเกือบทุกแห่งที่สำรวจทรุดโทรม ไม่มีแห่งใดใช้เป็นแหล่งเรียนรู้ของนักเรียน ครู และชุมชนได้อย่างเต็มศักยภาพ

นโยบายส่งเสริมการใช้ห้องสมุดในโรงเรียนประถมศึกษาของกระทรวงศึกษาธิการ ขาดช่วงไปในระยะ ๑๐-๑๕ ปีที่ผ่านมา การใช้ห้องสมุดจึงแล้วแต่ความสนใจและกำลังของผู้บริหารและครูในโรงเรียนแต่ละแห่ง พบว่า หากโรงเรียนใดมีครูทำหน้าที่บรรณารักษ์ที่สนใจงานพัฒนาห้องสมุด และมีผู้บริหารสนับสนุน แม้จะเป็นโรงเรียนขนาดเล็กที่ไม่ได้มีงบประมาณมากนัก แต่ก็พัฒนาห้องสมุดให้เกิดกิจกรรมอันเป็นประโยชน์ แก่นักเรียนของตนได้ ในทางกลับกัน โรงเรียนหลายแห่งแม้จะมีสถานที่ กว้างขวาง ครุภัณฑ์พร้อม แต่หากไม่มีบรรณารักษ์ที่มีความเอาใจใส่ และมีความรู้ด้านเทคนิคดีพอ ห้องสมุดแห่งนั้นก็เห็นได้ชัดว่า ไม่ได้ถูกใช้ประโยชน์เท่าที่ควร

นอกจากนั้นนโยบายด้านการศึกษาที่ผู้บริหารและครูได้รับจากส่วนกลางยังค่อนข้างสะเปะสะปะ ไร้ทิศทาง ทำให้ภาระงานครูและนักเรียนมาก เพราะต้องจัดโครงการเพื่อสนองนโยบายส่วนกลางไปเสียทุกกิจกรรม นักเรียนมีเวลาเหลือว่างน้อยมาก แทบไม่มีเวลายามสนใจกิจกรรมการอ่าน

“---พอมมาเป็นหลักสูตรใหม่---เด็กไม่ต้องทำอะไรเลย แค่ทำรายงาน ใบงานของแต่ละกลุ่มสาระก็หมดเวลา มากเกินไปสำหรับเด็กแล้วไม่มีเวลาว่างเลย เพราะว่างเขาก็อยากคลายเครียดโดยการไปเล่น ---”

“---กิจกรรมของเขตเต็มเหยียด---เด็กจะมีเวรดั่งซาม คือครึ่งชั่วโมงแล้ว สองกิจกรรมแปร่งพันอย่างงี้ ต้องรีบแปร่งพัน สามนั่งสมาธิครึ่งชั่วโมง---”

“---โรงเรียนเรามีกิจกรรมหลายอย่าง ไม่ใช่เพียงแค่นั่งดูหมุนเวียนเพียงอย่างเดียว ไหนจะกิจกรรมภาษาไทยวันละคำ ภาษา

การจัดระบบ
หนังสือหมุนเวียน
เป็นวัฏกรรมหนึ่ง
ที่ช่วยส่งเสริมการอ่าน
และการเรียนรู้ของนักเรียน
ในโรงเรียนขนาดเล็ก
รวมทั้งเป็นการ
สร้างความเข้มแข็ง
จากฐานรากของระบบคือ
บุคลากรการศึกษา
ระดับปฏิบัติการ
การมีส่วนร่วมจากชุมชน
และภาคประชาสังคม

อังกฤษวันละคำ---สมุดบันทึกทำความดี มีสมุดบันทึกประมาณหก-เจ็ด
อย่าง---

อีกประเด็นที่เป็นปัญหาที่สำคัญที่สุดของห้องสมุดโรงเรียน
ประถมศึกษา คือ ไม่มีครูบรรณารักษ์ โรงเรียนทุกแห่งมอบหมายครู ๑-๒
คน ทำหน้าที่ครูบรรณารักษ์ประจำห้องสมุด ดูแลจัดการห้องสมุด และ
จำนวนครูในโรงเรียนทุกแห่งมีน้อย ทำให้ครูทุกคนมีภาระงานมาก ครู
ทำหน้าที่บรรณารักษ์ไม่มีเวลาพอจะดูแลห้องสมุด

ครูที่ทำหน้าที่บรรณารักษ์เหล่านี้ส่วนใหญ่เคยการอบรมระยะสั้น
เกี่ยวกับการจัดการห้องสมุดมาแล้ว แต่ทุกคนยังประเมินตนเองว่า ขาด
ความรู้ความสามารถด้านเทคนิคการจัดการห้องสมุดและความรู้เกี่ยวกับ
หนังสือสำหรับเด็ก และไม่มั่นใจว่าตนทำหน้าที่ได้รับมอบหมาย
เกี่ยวกับการจัดการห้องสมุดได้ดี

“---บางทีก็เลือก (หนังสือ)ไม่ถูกว่าเลือกเอามาให้ครอบคลุม
ในห้องสมุดเราเนี่ย ควรจะใช้หนังสืออะไรบ้าง เพราะว่าจริง ๆ แล้วไม่ได้จับ
ด้านบรรณารักษ์มา แล้วก็ไม่เคยมีความรู้เกี่ยวกับห้องสมุดด้วย---คือ
ไปอบรมเขาก็ไม่ได้อบรมเกี่ยวกับการจัดห้องสมุด ไม่ได้อบรมการเป็น
บรรณารักษ์---

“---ครูเราไม่สามารถวิเคราะห์ได้ หนังสือดีไม่ดีไม่รู้เลย เพราะว่า
เขาไม่ได้จับบรรณารักษ์ คิดว่าหนังสือดีก็ซื้อมา แต่ไม่รู้ว่ามันดีจริงหรือ
เปล่า---

“ครูวันหนึ่งแปดวิชาที่สอนเด็ก นอกจากสอนแล้วยังมีงานนอก
เข้ามาอีก เดี่ยวอนามัยเข้า เดี่ยวโรงพยาบาลเข้า เดี่ยวอบต.เข้า เดี่ยว
วัดเข้า ต้องประสานกับทุกหน่วยงานที่มาติดต่อขอความร่วมมืออะไร
ต่าง ๆ ครูก็ทำตรงนั้นเยอะแล้ว แล้วยังงานในโรงเรียนอีก พัสดุด การเงิน
อาหารกลางวัน ประชาธิปไตย ทุกอย่างที่ต้องทำให้เด็ก พาเด็กไป
กิจกรรมโน้น เดี่ยวไปอบรม คือ ก็สอนได้แค่วันชั่วโมง”

“---ครูเขาทำงานทั้งเจ้าหน้าที่การเงิน ครูฝึกกางมุ้ง ฝึกไร่ดิน
ครูเศรษฐกิจพอเพียง ครูเรามีน้อย ครูคนหนึ่ง สอง-สามโครงการ
เยอะมาก---

“---ครูอื่น ๆ (ครูประจำชั้น) ไม่ได้ร่วมมือพานักเรียนเข้าห้องสมุด
ไม่กวาดชั้น---ตรวจสอบบันทึกการอ่าน---ถ้าได้รับความร่วมมือจะดี
มาก---สังเกตว่าเด็กมักติดครู---ถ้าครูพาเข้าห้องสมุดบ่อย ๆ เด็กจะ
เข้าห้องสมุดด้วย”

ทุกโรงเรียนเห็นว่าจะต้องจัดหาครูที่มีความรู้ด้านบรรณารักษ์โดยตรง มาทำงานในห้องสมุด เพื่อให้มีเวลาดูแล แนะนำหนังสือ ให้ความรู้และ จัดกิจกรรมส่งเสริมการอ่านได้อย่างมีประสิทธิภาพ

“---ถ้ามีบรรณารักษ์ประจำห้องสมุด เด็กเข้าได้ตลอดเวลา หยิบหนังสือเล่มไหน เขาไม่เข้าใจก็ถามบรรณารักษ์ได้ บรรณารักษ์ ก็แนะนำได้ แต่ถ้าไม่มีคนอยู่ เราก็สอนอยู่ไม่มีเวลา---”

“ผมว่าบรรณารักษ์เขามีจิตวิญญาณในเรื่องของการพัฒนาตัวเอง ที่นี้ครูไม่ได้จบบรรณารักษ์มาโดยเฉพาะนี่ ในเรื่องนี้เขาอาจจะเบื่อ แล้วไม่มีความเข้าใจ เขาสอน ๆ แล้วเขาก็ไป---”

ด้านงบประมาณห้องสมุด โรงเรียนไม่มีเงินสำหรับซื้อหนังสือสำหรับ ห้องสมุดโดยเฉพาะ ส่วนใหญ่แบ่งมาจากงบอุดหนุนรายหัวนักเรียน

มีโรงเรียนครึ่งหนึ่งที่ได้ซื้อหนังสือใหม่ในปีการศึกษา ๒๕๕๒ โดยต้องรอถึงปลายปีเพราะต้องใช้งบประมาณเหลือจ่ายของโรงเรียนใน โรงเรียนขนาดเล็กที่มีงบอุดหนุนรายหัวน้อยและไม่ได้รับเงินบริจาค จะไม่สามารถซื้อหนังสือได้ทุกปี ต้องรอเงินบริจาค หนังสือบริจาค งบประมาณ คุรุภัณฑ์ และหนังสือบริจาคจากองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น หรือหน่วยงานอื่น

“---งบ(ซื้อหนังสือ)ได้มาจากบรายหัว งบกระเบียดกระเสียร งบปีนี้หนังสือของสมุดยังไม่ได้ซื้อ”

“---งบบริจาคซื้อหนังสือไม่มี โรงเรียนกระเบียดกระเสียรนั่นเอง”

“---เงินรายหัวนักเรียน มันจะไปเข้าทุกโครงการเลย---แม้แต่ว่า น้ำ ค่าไฟ จิปาถะ---”

“---ได้งบ(บริจาค)มาซื้อสามหมื่น ยกขึ้นสองลังหมดแล้ว---”

การสำรวจพบว่าในห้องสมุดมีหนังสือบ้างแล้ว แต่ส่วนใหญ่เป็น หนังสือเก่า และแม้หลายแห่งจะมีหนังสือใหม่ที่เพิ่งได้มาในระยะ ๑-๒ ปี แต่ก็ยังมีที่ยังไม่ได้บันทึกรายการเพิ่มในสมุดทะเบียน เนื่องจากไม่มีเจ้าหน้าที่รับผิดชอบ ประเภทของหนังสือที่มีในห้องสมุดเป็นหนังสืออ้างอิง หนังสือสารคดี หนังสือสารบันเทิง หนังสือภาพ และหนังสืออ่านเพิ่มเติม วารสารวิชาการ นิตยสาร หนังสือพิมพ์ คู่มือครู คู่มือการเรียน สื่อ-อิเล็กทรอนิกส์ แผ่นวีซีดีและดีวีดี เนื้อหาส่วนใหญ่เกี่ยวกับนาฏศิลป์ ดนตรี ทัศนกรรม ภาพยนตร์ และการ์ตูน มีหนังสือจำนวนมากที่เนื้อหา

ปรากฏการณ์ที่ ๕ จะเอาเงินที่ไหน มาซื้อหนังสือ หรือปรับปรุงห้องสมุด

ปรากฏการณ์ที่ ๒ วิธีจัดซื้อหนังสือ และครุภัณฑ์ห้องสมุด และการคอร์รัปชัน

และรูปแบบไม่เหมาะสมแก่เด็ก โดยเฉพาะหนังสือที่จัดซื้อโดยงบประมาณองค์การปกครองส่วนท้องถิ่น

วิธีจัดซื้อหนังสือใหม่ ครูทำหน้าที่บรรณารักษ์เลือกจากรายการหนังสือของสำนักพิมพ์ต่างๆ ที่มาติดต่อกับโรงเรียน หรือเดินทางมาซื้อที่ร้านหนังสือใหญ่ในจังหวัด บางโรงเรียนรอซื้อในงานมหกรรมหนังสือระดับชาติที่มีการลดราคาหนังสือประจำปี มีการผูกขาดตลาด และการใช้สิ่งล่อใจตอบแทนครู เช่น การมอบคู่มือที่แลกเปลี่ยนเป็นเงินหรือสิ่งของได้นอกเหนือจากส่วนลด หากครูโรงเรียนซื้อในนามโรงเรียน

นอกเหนือจากการจัดซื้อเทศกาลใหญ่ๆ ระหว่างปีการศึกษา ก็มีข่าวปรากฏเนืองๆ ว่า ระบบการจัดซื้อหนังสือเข้าห้องสมุดทุกระดับของประเทศไทย ล้วนทำด้วยจุดมุ่งหมายเคลือบแฝง มิใช่ด้วยความปรารถนาให้เด็กได้มีหนังสือคุณภาพอ่านอย่างแท้จริง เช่น การขายตรงของสำนักพิมพ์ และเสนอส่วนลดแก่ครูผู้รับผิดชอบงบประมาณหรือมีสิทธิ์ตัดสินใจ การจัดกิจกรรมของสำนักพิมพ์ที่อ้างว่าเพื่อส่งเสริมการอ่านและกิจกรรมอื่นๆ แต่เป้าหมายคือการสร้างความสัมพันธ์และบุญคุณเพื่อขายหนังสือ ดังที่กรรมการสมาคมผู้จัดพิมพ์และจำหน่ายหนังสือแห่งประเทศไทยบางคนกล่าวถึงเรื่องนี้ในเวทีเสวนา เมื่อวันที่ ๑๒ ธันวาคม ๒๕๕๒

นอกจากนั้น การมอบหมายให้องค์กรบริหารส่วนท้องถิ่นดำเนินการจัดซื้อหนังสือให้ห้องสมุดโรงเรียน ก็ปรากฏว่าไม่ต่างไปจากเดิม กล่าวคือ หนังสือที่ได้มาในห้องสมุดโรงเรียนประถมศึกษา เป็นหนังสือด้อยคุณภาพ ราคาแพง และส่วนหนึ่งเป็นหนังสือที่จัดทำขึ้นพิเศษเพื่อขายให้แก่องค์กรบริหารส่วนจังหวัด นอกจากราคาแพงเกินเหตุแล้ว บางเล่มลอกข้อมูลมาจากอินเทอร์เน็ตล้วนๆ ด้วยซ้ำ

การจัดการเรื่องความรู้ด้านห้องสมุด จะต้องสร้างระบบจัดซื้อกลางที่โปร่งใสอย่างแท้จริง เพื่อคัดคุณภาพหนังสือและป้องกันปัญหาทุจริตที่ปรากฏอยู่ในหน่วยงานทุกระดับ

ปรากฏการณ์ที่ ๗ ใครบริจาค หนังสืออะไรมา ก็วางไว้ให้เด็กอ่าน

ห้องสมุดทุกแห่งมีหนังสือเก่าอายุกว่า ๑๐ ปีจำนวนมาก บางส่วนได้รับบริจาคจากบุคคลหรือหน่วยงาน เป็นหนังสือเก่า หนังสือสำหรับผู้ใหญ่ และนิตยสารเก่าที่ผู้บริจาคไม่ใช่ประโยชน์แล้ว และส่วนใหญ่เป็นหนังสือที่ไม่เหมาะสมแก่วัยเด็กนักเรียนชั้นประถมศึกษา นิตยสารหรือหนังสือบางเล่มมีเนื้อหาที่อาจเป็นโทษต่อเด็ก

หนังสือและนิตยสารเก่าที่เยื่อกระดาษหมดสภาพ ทำให้เกิดฝุ่นละอองกระดาษเป็นผลร้ายต่อระบบหายใจของเด็ก เป็นตัวกระตุ้นที่รวดเร็วและรุนแรงสำหรับเด็กที่มีอาการภูมิแพ้ การบริจาคหนังสือหรือนิตยสารเก่าไปยังโรงเรียนต่างจังหวัด จึงอาจเท่ากับบริจาคเชื้อโรคและโรคร้ายไปยังเด็ก ๆ ด้วย

นอกจากนั้น ผลทางด้านจิตใจที่เกิดขึ้นแก่เด็กที่ได้รับของบริจาค ซึ่งเป็นของใช้แล้วตลอดชีวิต ทั้งเสื้อผ้า อาหาร ในยามประสบภาวะภัยพิบัติ กระทั่งในยามปกติสุขก็ต้องรับหนังสือใช้แล้วเก่า ๆ โทรม ๆ อีก

ผู้วิจัยเห็นว่า รัฐบาลต้องรณรงค์ให้คนในสังคมเลิกทำบุญด้วยการบริจาคหนังสือเก่าและหนังสือใหม่ที่เนื้อหาไม่เหมาะสมแก่โรงเรียนที่มีเด็กเล็ก นอกจากนี้มาตรการใหม่ที่ลดหย่อนภาษีสำหรับการซื้อหนังสือบริจาคเพื่อส่งเสริมการขายของสำนักพิมพ์ ต้องมีการเฝ้าระวังผลด้วย เพราะยังไม่มีมาตรการควบคุมคุณภาพ เนื้อหา และรูปแบบของหนังสือในท้องตลาด หากการส่งเสริมการบริจาคหนังสือนี้ได้ผล จะยังทำให้หนังสือที่ไม่เหมาะสมทะลักเข้าไปในห้องสมุดโรงเรียนด้วย

ปรากฏการณ์ที่ ๘ ซื้อคอมพิวเตอร์กรุณา ให้เด็กเล่นดีกว่า ซื้อหนังสือใหม่ทุกปี

ปรากฏการณ์ที่น่าสนใจอีกอย่างหนึ่งในโรงเรียนประถมศึกษา ซึ่งอาจช่วยอธิบายความเสื่อมโทรมของระบบห้องสมุดโรงเรียนได้คือ กระแสความสนใจที่ให้ความสำคัญกับการใช้คอมพิวเตอร์และอินเทอร์เน็ตในการเรียนการสอน แทนสื่อการสอนที่เป็นหนังสือเล่ม หรือวัสดุสารนิเทศที่เคยมีใช้ในห้องสมุด

จากการสัมภาษณ์พบว่า ทุกโรงเรียนมีชั่วโมงสอนการใช้คอมพิวเตอร์แก่เด็กประถมศึกษาตอนปลาย ในขณะที่โรงเรียนส่วนมากไม่มีชั่วโมงสอนใช้ห้องสมุด โรงเรียนในเขตเมืองหรือเขตที่มีองค์การปกครองท้องถิ่นที่มีงบประมาณเพียงพอ มักมีห้องปฏิบัติการคอมพิวเตอร์และเครื่องคอมพิวเตอร์ (น่าสังเกตที่จำนวนมากใช้การไม่ได้ หรือดกรุ่น)ให้นักเรียนใช้ แม้โรงเรียนบางแห่ง โดยเฉพาะที่มีจำนวนนักเรียนน้อย มีครู

ยังไม่ครบชั้น ก็จะพยายามจัดหาเครื่องคอมพิวเตอร์ไว้บ้าง เพื่อสอนตามนโยบายของส่วนกลาง

จากแผนแม่บทด้านเทคโนโลยีแห่งชาติเห็นได้ว่า กระทรวงศึกษาธิการค่อนข้างตื่นในการใช้เทคโนโลยี ‘ทันสมัย’ ในการพัฒนาการศึกษาในระดับประถมศึกษาอยู่น้อย แม้ตามสภาพจริง ครูในโรงเรียนประถมศึกษาจะมีระดับความสามารถในการใช้เทคโนโลยีนี้แตกต่างกัน แต่ครูรุ่นใหม่ที่ย่อยเข้ามาแทนครูรุ่นเก่าที่สอนท่องอาขยาน และบังคับให้คัดลายมือ ดูจะมีความคุ้นเคยกับการสอนโดยใช้สื่อคอมพิวเตอร์มากขึ้นเรื่อย ๆ ความสามารถของโรงเรียนที่จะจัดการเรียนการสอนในห้องปฏิบัติการคอมพิวเตอร์ กลายเป็นสิ่งที่สามารถยกระดับโรงเรียนประถมศึกษาขนาดเล็กลง ๆ ให้ ‘ดูดี’ ขึ้นได้มาก ผู้อำนวยการมักภูมิใจความสำเร็จในการจัดหางบประมาณจากเขตพื้นที่การศึกษา เทศบาล อบต. หรืออบจ. เพื่อซื้อคอมพิวเตอร์ใหม่มาให้ให้นักเรียนของตนใช้ และหลังเลิกเรียนเด็กที่คุ้นเคยการใช้แป้นพิมพ์ เม้าส์ และหน้าจอจากห้องคอมพิวเตอร์ของโรงเรียน ก็พร้อมจะเข้าไปเป็นลูกค้าของร้านเกมคอมพิวเตอร์ที่แพร่ระบาดอยู่ในชุมชน (บางแห่งตั้งอยู่หน้าโรงเรียนประถมศึกษาที่ไปสำรวจและดำเนินงานโดยสมาชิก อบต.) ก่อให้เกิดปัญหาซึ่งต้องเป็นเรื่องที่ต้องวิจัยกันต่อไป

ปรากฏการณ์ที่ ๙
ใครๆ ก็หลงเชื่อว่าการอ่านต้องเริ่มที่ครอบครัว

ระหว่างการศึกษานี้ ครูในโรงเรียนต่างๆ ส่วนใหญ่เห็นว่า ครอบครัวควรมีส่วนช่วยสนับสนุนด้านการอ่านแก่เด็ก แต่สภาพการณ์จริงคือ ครอบครัวไม่มีเวลาให้แก่เด็ก เนื่องจากต้องประกอบอาชีพ ครอบครัวของนักเรียนที่เข้าร่วมโครงการไม่อาจมีบทบาทเป็นผู้ส่งเสริมการอ่านแก่เด็กได้เลย แม้แต่น้อย

“---ผู้ปกครองเป็นหลักสำคัญเลย และยิ่งเด็กประถมตอนนี้ ผู้ปกครองยิ่งไม่ได้สัมผัสกับเด็กเท่าไร คือ ทำงานโรงงานกัน ทำงานรับจ้างกัน เข้าคีสี่ต้องไปแล้ว เย็นกลับมาสามทุ่มสี่ทุ่ม ไม่ได้อยู่กับเด็กเลย คือถ้าเขาอยู่กับลูกก็ชวนคุย ชวนอ่านไป เล่นทานไป เรื่องนี้แม่เล่าให้ฟังนะ แล้วเดี๋ยวลูกไปอ่านที่โรงเรียนนะ ที่โรงเรียนห้องสมุดมี คือ เด็กเขาก็อยากค้นต่อ ทางผู้ปกครองไม่ได้ช่วยตรงนี้เลย เด็กก็มาเรียนแค่ที่โรงเรียน ค้นก็แค่ค้นที่โรงเรียน ดูรูปภาพแล้วก็จบ---”

“---ยิ่งถ้าเป็นครอบครัวที่ยากจนแทบไม่มีเวลาจะดูลูกเลยเหมือน

เอาลูกมาโยนทิ้งไว้ที่โรงเรียน แล้วมันจะเป็นจะตายยังไง เย็นเขาก็มารับกลับ---ถ้าครอบครัวไม่สนับสนุนมันยากที่โรงเรียนจะทำฝ่ายเดียว---”

“---แทนที่เด็กมันจะได้อ่านหนังสือที่บ้านมา พ่อแม่ไม่มีเวลาที่จะส่งเสริม---”

“---เขานี้ใส่ปีกใส่หางไปทำงานกันหมด คนที่อยู่ดูแลคือปู่ย่า ตายาย ซึ่งเขาไม่ค่อยได้ดูแลเรื่องการอ่าน---”

“---โรงเรียนจัดส่งเสริมได้ระดับหนึ่ง---แต่ส่วนหนึ่งก็คือความต่อเนื่อง ความสนใจจากทางบ้าน ครอบครัวไม่ได้ส่งเสริม---”

ดังนั้นแนวคิดที่กลายเป็นวาทกรรมของสังคมไทยที่ว่า ‘การอ่านต้องเริ่มที่ครอบครัว’ นั้น ผู้วิจัยสรุปบทเรียนว่า คงใช้ได้เฉพาะกับคนกลุ่มเล็กๆ ที่ได้เปรียบทางสังคมเท่านั้น

เราต้องเลิกโยนความรับผิดชอบออกนอกระบบการศึกษา โดยหวังว่าพ่อแม่ผู้ปกครองต้องกล่อมเกลามาให้เด็ก ‘รักการอ่าน’ และหวังให้ครอบครัวคนไทยส่วนใหญ่ที่มีรายได้เกือบไม่พอจะเลี้ยงตัวในแต่ละวันหันมาซื้อหนังสือให้ลูกอ่าน หรืออ่านหนังสือให้ลูกฟังก่อนนอน เพราะความเชื่อนี้แม้จะช่วยให้กระทรวงศึกษาธิการไม่ต้องแบกรับภาระและรับผิดชอบความล้มเหลวของระบบการอ่านและระบบหนังสือทั้งหมด ผลักปัญหาส่วนหนึ่งไปให้ ‘ครอบครัว’ ได้ แต่ทำให้การแก้ปัญหาของระบบการอ่านของชาติล่าช้า ไม่มีผู้รับผิดชอบอย่างแท้จริง และไม่เห็นทางออก

ปรากฏการณ์ที่ ๑๐ ใครรับผิดชอบ ด้านการอ่าน ในโรงเรียน ประถมศึกษา และการอ่าน ของชาติ

ผู้วิจัยเชื่อว่า การอ่านหนังสือ เป็นวิธีการหลักในการสร้างคนและสังคมที่มีคุณภาพผ่านทางวิธีเสริมองค์ความรู้ สร้างทัศนคติ และนิสัยการรับรู้ข่าวสารต่างๆ ที่ทันเหตุการณ์ ซึ่งนำมาปรับใช้ในการดำรงชีวิตและการพัฒนาคุณภาพชีวิต ดังนั้น หน่วยงานด้านสติปัญญาต่างๆ ทั้งภาครัฐและเอกชนต้องสนับสนุนให้ประชาชนได้อ่านหนังสือดีมีคุณภาพ

เมื่อแรกเห็นนโยบายด้านห้องสมุดโรงเรียน ๓ ดี ที่ประกาศรับงบประมาณไทยเข้มแข็ง ปี ๒๕๕๒ รวมทั้งประกาศมาตรฐานห้องสมุดของสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานที่เน้นด้านบุคลากร ผู้วิจัยก็มีความหวังเรื่องการพัฒนาเด็กและเยาวชนของชาติขึ้นบ้าง แต่เมื่อวิเคราะห์การปฏิบัติพบว่า งบประมาณโครงการนี้กว่าสามพันล้านบาทกลับจัดสรรร้อยละ ๕๐ เพื่อซื้อวัสดุ อุปกรณ์ของห้องสมุด และเหลือ

สิ่งสำคัญ
อีกประการหนึ่งคือ
ทุกฝ่ายต้องเร่ง
ปรับเปลี่ยนแนวคิด
ของสังคมไทยที่ว่า
‘การอ่านต้องเริ่ม
ที่ครอบครัว’
ซึ่งใช้ได้เฉพาะ
กับคนกลุ่มเล็กๆ
ที่ได้เปรียบ
ทางสังคมเท่านั้น
ต้องเลิกโยน
ความรับผิดชอบ
ออกนอกระบบการศึกษา

เพียงสามร้อยกว่าล้านบาท (ร้อยละ ๘.๕) เพื่อพัฒนาบรรณารักษ์ ทั้งที่
ตระหนักกันดีว่า เป็นบุคลากรที่สำคัญของระบบห้องสมุดและการเรียนรู้
ในโรงเรียน โดยเฉพาะโรงเรียนประถมศึกษาซึ่งเป็นรากฐานการศึกษา
และคุณภาพประชากร ทำให้นโยบาย ‘การพัฒนาด้านการอ่านและการรู้
หนังสือของคนไทย’ ของคณะกรรมการส่งเสริมการอ่านเพื่อสร้างสังคม
แห่งการเรียนรู้ตลอดชีวิต ที่รัฐบาลนี้ตั้งขึ้นคงเป็นเพียงนโยบายเน้น
‘การส่งเสริมการซื้อขายหนังสือ สื่ออิเล็กทรอนิกส์และครุภัณฑ์สำหรับ
ห้องสมุด’ ซึ่งมีผลฉาบฉวยชั่วคราว เพราะไม่ได้แก้ปัญหาห้องสมุดโรงเรียน
ประถมอย่างตรงจุด

การเน้นพัฒนาสถานที่และซื้อหาแต่วัตถุ อาจทำให้ความตั้งใจ
ในการพัฒนาวัฒนธรรมการอ่านของประเทศล่าช้าและเกิดผลเพียง
ฉาบฉวยชั่วคราว เนื่องด้วยประเทศไทยไม่เคยมีแผนการพัฒนาบรรณารักษ์
ซึ่งเป็นบุคลากรที่สำคัญที่สุดของระบบห้องสมุดและการเรียนรู้ในโรงเรียน
โดยเฉพาะในโรงเรียนประถมศึกษาซึ่งเป็นรากฐานของการศึกษาและ
คุณภาพประชากร การศึกษาครั้งนี้ชี้ชัดว่า แม้ห้องสมุดของโรงเรียน
อาจจะไม่ใหญ่โตกว้างขวาง หรือเพียงพร้อมด้วยสื่ออิเล็กทรอนิกส์
และครุภัณฑ์ โตะ เก้าอี้ แต่หากมีการจัดระบบที่ดี มีบุคลากรที่มีความรู้
ความชำนาญมีอาชีพและใส่ใจในงานของตน มีหนังสือดีให้นักเรียน
ยืมกลับไปอ่านที่บ้าน ด้วยกลไกกลับด้านกับความเชื่อที่แพร่หลายจาก
สังคมตะวันตกที่ว่า ‘การอ่านต้องเริ่มที่ครอบครัว’ เราอาจจะใช้เด็กเป็น
ผู้เผยแพร่ให้คนในครอบครัวเห็นความสำคัญของหนังสือและการอ่าน
แทนที่โยนความรับผิดชอบออกนอกระบบการศึกษา โดยหวังว่า พ่อแม่
ผู้ปกครองต้องกลม่อเมลาให้เด็กอยากอ่านหนังสือให้ ‘รักการอ่าน’ และ
หวังให้ครอบครัวคนไทยส่วนใหญ่ที่มีรายได้เกือบไม่พอจะเลี้ยงตัวใน
แต่ละวันหันมาซื้อหนังสือให้ลูกอ่าน หรืออ่านหนังสือให้ลูกฟังก่อนนอน

เมื่อพิจารณาระดับมหภาค ผู้วิจัยเห็นว่าประเทศไทยมิได้ขาดแคลน
หน่วยงานที่ทำหน้าที่จัดการด้านการอ่านและการเรียนรู้ รัฐบาลทุกสมัย
ตระหนักกันถึงปัญหาและทุ่มเทงบประมาณของประเทศเพื่อแก้ไขปีละ
มากมายผ่านหลายหน่วยงาน แต่เมื่อมองภาพรวม เห็นได้ชัดว่า ภารกิจ
ของหน่วยงานเหล่านี้ทับซ้อนกันมาก จนไม่มีองค์กรใดต้องรับผิดชอบต่อ
ความล้มเหลวของระบบการอ่านและการเรียนรู้ในโรงเรียนยุคปัจจุบัน

ตราบไตที่ผู้รับผิดชอบมองเห็นทางแก้ปัญหาหลักๆ คือการเพิ่ม
งบประมาณแก่หน่วยงานเจ้าภาพ และทุ่มเทเงินสำหรับซื้อวัสดุครุภัณฑ์

ให้ห้องสมุดโรงเรียน โดยไม่ได้วิเคราะห์รากเหง้าของปัญหาการอ่านของชาติ พิจารณาความสัมพันธ์ระหว่างปัญหานี้กับปัญหาอื่นรอบด้าน ขอมรับความจริงและกล้าหาญพอจะรู้และจัดระบบการศึกษา ระบบหนังสือและการอ่านของชาติขึ้นมาใหม่ เราก็คงได้เห็นแต่โครงการฉาบฉวยที่ไม่ได้มีการติดตามให้เห็นประสิทธิผลอย่างแท้จริง นอกจากตัวเลขสวยหรูที่ผู้บริหารหน่วยงานทุกระดับตั้งแต่โรงเรียนประถมศึกษาเล็ก ๆ ในชนบท จนถึงกระทรวงหรือองค์กรมหาชนที่รับผิดชอบต้องพยายามตั้งขึ้น เพื่อให้การรายงานผลงานต่อเจ้าของภาษีอากรผ่านไปด้วยดีในแต่ละปี

ในเชิงนโยบาย ด้วยเหตุที่การส่งเสริมการอ่านและการเรียนรู้จำเป็นต้องพัฒนาระบบหนังสือของประเทศโดยรวมอย่างพร้อมเพรียง เห็นได้ชัดว่า ปัญหาเรื่องการอ่าน การเรียนรู้ และระบบหนังสือล้วนเกี่ยวเนื่องสัมพันธ์กัน จะแยกแก้ปัญหาก็จะจุดไม่ได้ ทั้งระยะเร่งด่วนหรือระยะยาว ทางออกคงมีเพียงการตั้งสถาบันหนังสือแห่งชาติ เพื่อมองปัญหาทุกด้านอย่างครอบคลุม ดูแลรับผิดชอบ บริหาร และดำเนินงาน เพื่อจัดการและพัฒนาระบบความรู้โดยรวมทุกรูปแบบให้เป็นเอกภาพ มีรูปธรรม ถาวร สนับสนุนประสานงานและร่วมพัฒนาห้องสมุดโรงเรียน และห้องสมุดอื่น ๆ ทั่วประเทศให้มีคุณภาพ เพื่อส่งเสริมการอ่านของคนทุกเพศทุกวัยอย่างจริงจัง จัดการและดำเนินงานระบบหนังสือสาธารณะ ศูนย์บริการหนังสือและห้องหนังสือ เพื่อบริการประชาชนอย่างทั่วถึงและเป็นศูนย์กลางของบุคคล องค์กรที่เกี่ยวข้องกับหนังสือ ระบบหนังสือ-สาธารณะ และการอ่านของชาติ

ผู้วิจัยขอขอบคุณที่ปรึกษางานวิจัย และนักวิจัยผู้ร่วมเก็บข้อมูลวิจัย

ผู้ช่วยศาสตราจารย์จินดา จำเริญ

อาจารย์ทิพภา ปลีหะจินดา

คุณธิดา สุวรรณสาครกุล

คุณจตุพร สิทธิวงศ์

นักศึกษาวิชาเอกบรรณารักษศาสตร์ คณะมนุษยศาสตร์ฯ

มหาวิทยาลัยบูรพา